

ПРЕДГОВОР*

Богдан Богданов

Това томче с публикувани и непубликувани текстове на младия Иван Богданов от годините 1939-1946 можеше да се озаглави "Беседи". Така бихме предали и атмосферата на замисъла му, нашите разговори със съставителя и издателя, но и беседната форма на повечето избрани текстове. Можехме да се насочим и към тематично заглавие, свързано с идеята за промяна - работите в тази книга обсъждат обществените, идейните и емоционални преめждия на голямата промяна у нас след Втората световна война. По-внимателното вглеждане обаче убеждава, че младият Иван Богданов наблюдава по-скоро сложното вплитане на обществената промяна във вътрешния свят на човека, смятайки, че аз-ът, макар и да се влияе от променящата се съдба на външните "ние", в които участва, никога не я следва точно. Така че представените текстове се строят като жизнено колебание. От една страна са големите и по-малки "ние", в които участва всеки, необходимостта да се осъзнае механизмът на променящите се условия на външната свобода. От друга страна е граденето на собствения "аз", изразяващо се в несеквация акт на освобождаване - от външните и вътрешните принуди и несъвършенства.

Така се наложи подходящото заглавие за тази книга - звучащото двусмислено "Между примирието и мира", с което Иван Богданов озаглавява своя политически диалог от 1946 г. Тази формула бележи действителния преход от външния край на Втората световна война в 1945 г. към вътрешния мир, очакван от българското общество. Но днес тя представя добре и проектираните от младия Богданов други два прехода - към обществено ориентирана литературна критика, която не губи характера си на научно дело, и към вътрешно усъвършенстване и мир със себе си. Криещото се в това заглавие съчетаване на теми отговаря и на комплексната цел, която преследваме с публикуването на тази книга - като представим творчеството на ранния Иван Богданов, отбелязвайки по този начин десетгодишнината от неговата кончина, да предоставим автентичен материал за съвременен прочит на изживяната от няколко поколения българи драма на рязката промяна след 1944 г.

Свидетелствата за интелектуалната съдба на Иван Богданов имат особена стойност, защото не са прекалено автобиографични. В тях ясно изстъпва общата съдбовност, сполетяла българите в годините след Втората световна война. Именно нея обсъжда той и нея най-вече върви да коментираме днес. Тя има двойната проява на нещо отминало, но и на трайност на идеите за своя свят. И ние говорим за сивотата на българския живот, за несгодите на народа и лошото качество на политиците и интелигенцията, и ние твърдим, че българската култура е болна. В трайните ни нагласи продължава да действа и стереотипът "борба и перо", организиран душевния живот на толкова пишещи от Паисий до времето на младия Иван Богданов. Между подобията е и по-съвременното колебаене между достойнството на външната изява и осамотяването за вътрешен подвиг, между

* Иван Богданов. Между примирието и мира. С. 2002, с.5-10.

обществения и творческия героизъм. Разбира се, тази дилема има днес по-кротки прояви, но за да я изучим, е добре да се върнем към драматичната форма, в която е преживяна от следвоенното поколение, отраснало в обществена свобода, но прекарало зрелите си години в условията на смазващи принуди, между тях и на безперспективното битово съществуване.

Биографията на Иван Богданов е свидетелство за тази драма. След младежките опити да бъде художествен автор като студент той излиза на общественото поприще. Събитията след 1944 г. не му позволяват развитие в тази насока. Несъгласен, бунтар и индивидуалист той не се приспособява към квазиобществената социалистическа среда. След 1947 г. тя го насочва към самотата на творческото дълбаене. В 1960 г., след 13 години на обществен тормоз и мълчание, не по случайност, а с усилия на ума и жизнеността си той извоюва малката свобода за творческа изява, усилвайки я постепенно с нарастващата лавина на публикациите си.

Голямата разлика между него и редовите хора, прокудени в мизерния бит, но и между него и толкова писатели и изследователи в социалистическото време, е, че намира модус да изяви обществения си инстинкт в делото на особен тип изследовател писател, насочен към обеми и теми, които са иманентно публични. Като следва и професията си на юрист, и високия образец на Стоян Михайловски, с изследването на чиито живот и творчество започва литературната си кариера, не престава да бъде трибун и в прекия, и в преносния смисъл на думата. Намесва се в спорове и препирни, налагащи публична изява, същевременно пише трибунно - писаното му слово е като че ли за слушащи, които търсят аргументи за действие.

Разбира се, колебанията остават - и тези, наложени от неискреното социалистическо време, приучващо към компромиси и ограничения, и другите, на които е изложено всяко човешко същество, но особено творецът, комуто най-вече се налага да съотнася конкретното и малкото сегашно с трайното и универсалното. Така и Иван Богданов, изправен пред императива на познаването на конкретната обществена ситуация след войната, не може, но и не иска да потъне в нея.

Както личи от беседата с приятеля комунист от 1945 г., изборът му е ясен. Той е либералният интелегент, който знае, че не друго, а широкият гръб на неизбежната Русия е крепителят на промяната, че промяната се налага поради кризата в българското буржоазно общество, но че реалната промяна е едно, а истерията на социалистическата революция друго. Като отличен познавач на ситуацията разбира, че нахлуващата в града селска маса само си служи с идеите на комунизма, поради което те ще се превърнат в нещо друго. Убеден е, че промяната не може да бъде успешна, ако не се опира на предишния опит. Оттук и точното заключение, че разликата между доскорощните капиталисти и обикновените труженици далече не е толкова голяма, колкото се струва на революционерите комунисти.

За мнозина днешни демократи, отказващи да разберат промяната като сложно преобразуване на всички, политическата платформа на Иван Богданов в беседата от 1945 г. ще се стори съгласенска и неефективна. Тя сигурно е била преценена така по-късно и от самия автор след наложилата се тоталитарна тенденция, от която той толкова пострадва. Оттук може би и последствието, че избягва да включва тази си работа в своята библиография. Така че от една страна

постоянно бунтуващият се, по-скоро неговорчив и несклонен към съглашения жив човек, а от друга идеалният гражданин от платформата на "Между примирието и мира", този неуспял и все още неуспяващ политически проект за точно назоваване на обстоятелствата и на идейните страни без неподходящи за реалното съжителство абсолютни формули. Защото реалният живот е съжителство - това препоръчва той. Но предпочиташе друго - да бъде самотен герой с абсолютно устойчива позиция. Не мога да кажа до каква степен този му избор беше резултат на преживените несгоди и до каква на нещо преди всякакъв опит.

Дали само той се движеше между тези полюси, или всички ние сме непоследователности, устремени към една или друга идеална пълнота, каквато не ставаме и каквато се постига единствено в отделни, откъсващи се от нас успешни дела?

Иван Богданов постигна пълнотата на описания на българската литература, които, струва ми се, стоят все още неизползвани, по същия начин, както остана неизползвана неговата нагласа за обществени дела. Реализира младежката си мечта за многотомно творчество и за панорамни погледи към българския исторически и културен хоризонт. Успя да покаже, че литературата се гради не само от големите. Вървя срещу течението на панорамата от колоси, като търсеше тъканта на малките, на ненадарените, на тези от провинцията и сивия литературен печат. Но и тук колебание. Почиташе конкретността, архива, свидетелството, направи изумителна картотека на реалиите на българската литература при желанието да надхвърли конкретността и при постоянната дилема как да оцени свръхконкретната българска реалност - дали с плюса или с минуса на тази ѝ особеност.

И другото колебание - между гордостта, че е компетентен в джунглата на българското слово и незадоволеността от липсващите му универсални параметри. Това колебание имаше и личностно измерение - беше горд, че владее толкова факти и толкова конкретности в българското културно пространство, но роптаеше срещу прекалената особеност, на която то го осъжда. Изтъкваше полезната намеса в него на професията си на юрист, имаше, както се разбира от дневниковите му бележки, и амбицията да разбере не своето особено, а общочовешкото, което се проявява в личната съдба.

Бих могъл да изведа в преден план монолитността на реалната и интелектуалната му фигура. Беше едър и устойчив човек, не поради външния си вид, а поради душевната си статура. Но сега, когато се ровя в работите му, разбирам, че това е било по-скоро изражение на идеала, нужен и нему, и на близките, които търсеха неговата закрила. Всъщност силата му е идвала от неотстраняваната динамика, извор на всяка жизненост, от дълбокото колебание в каква степен сме нещо ново и оригинално и в каква осъществяваме все същата жизнена форма.

И аз в случая съм изправен пред изпитанието да намеря пунктовете на това, което е същото. Препрочитайки за кой ли път текстовете на младия Иван Богданов, разбирам, че и мене ме водят подобни импулси. И аз поради още по-силно засегналата ме социалистическа епоха съм капитулирал пред конкретните събития и съм се отдал на далечното, другото и общото дотам, че също съм се отказал от радостите на биографията и автобиографията. Или ако се върна към беседата, другото подобие, което откривам в тази книга - беседата с другите, тази сладост и

неизбежност, за която говори Иван Богданов в дневниковите си изповеди, но и тази досада, от която се бяга към вътрешната беседа със себе си, по-сладостна, но и по-мъчна, затова постоянно редувана с външни беседи.

Оттук и особената гордост, която изпитвам, когато откривам подобни колебания в "Записките" на Марк Аврелий и "Никомаховата етика" на Аристотел. Да, така е, текстовете на младия Иван Богданов са особена проява на набиращата сила универсалност в българското слово.